

TANZİMAT SONRASI BULGARİSTAN'A YÖNELİK BAZI ISLAHAT
FAALİYETLERİ VE TUNA VİLÂYETİNİN KURULUŞU

Yrd. Doç. Osman KÖKSAL

Sonuç

Tarihte meydana gelen olayların kendi zaman, mekân ve şartlarıyla ele alınması gereği, tarih araştırmacılarının kabul ettikleri bir ilkedir. Dolayısıyla, geçmişte var olmuş her olay, şahıs ve -konumuz itibarıyla- devletler arası ilişkiler de kendi dönemlerinin gerçekleriyle meydana gelmiştir. Ne bugün geçmişe taşınabilir ne de geçmiş bugünün değerlendirmelerine göre ele alınabilir, yargılanabilir veya tersi bir muameleyle tâbi tutulabilir.

28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdı Franz Ferdinand'ın öldürülmesi üzerine çıkan Birinci Dünya Savaşı'na, Osmanlı İmparatorluğu'nun dâhil oluşu da yukarıdaki mantıkla ele alındığında "zorla savaşa sokulmuş devlet" yorumlarının aslında tarihî gerçeklerle yeterince örtüşmediği görülecektir.

Türk-Alman ittifakının imzalandığı 2 Ağustos 1914 öncesinde, Türkiye'nin milletler arası dengede bir yer elde etmeye yönelik hareketleri vardır. Avrupa'nın büyük bir karışıklığa doğru yol aldığı bu günler, Türklerin müttefik arayışlarına hız vermiştir.

Tabiatıyla, olmamışları, olmuş gibi ele almak, tarih metodolojisi açısından olduğu gibi bilimsel ahlâk açısından da mümkün değildir. Bizim bu yazı boyunca konuyu tespit ve değerlendirme tarzımız, tarih biliminin kullandığı uygulama usullerinin dışına çıkmamıştır. Başka bir ifade ile yapılmış olan yorumlar olmamış olaylar üzerine inşa edilmemiştir. Olayların yaşandığı dönemde yorumlar yapabilecek kadar yakında veya yeterlilikte olanların sözlerine atıflar yaparak Rus tehdidinin, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlarla beraber hareket etmeye sebep olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Rus tehdidi karşısında tarihte olduğu gibi İngiltere'yi yanında görmeye alışkın Osmanlı İmparatorluğu'nun, bu son savaşında, eski müttefikini karşısında gördüğünü ifade ettik. Belirttiğimiz gibi Türkiye'ye ait gemilerin teslim edilmemesi bunun ilk işareti olmuştur. İngiltere'nin bu yeni tavrının uygulama sahası olan Irak bölgesinde meydana gelenler dikkat çekicidir. Bunun yanında, İngilizlerin de Orta Doğu'daki muhtemel beklentileri, daha Türkler savaşa dâhil olmadan bölgeyi ele geçirme plân ve hazırlıkları yaptıklarını gösteriyor. Şu hâlde, Rusya ve İngiltere arasında savaş öncesi dönemde, Osmanlı topraklarını elde etme düşüncelerinde mutabakat olduğu görülür. Karadeniz hadisesi, ilk darbeyi Türklerin indirmeleri düşüncesiyle yapılırken İngiliz tarafı için bunun tersi yaşanmıştır. Zira, ilk darbe İngilizlerden gelmiştir. İngilizlerle olan bu ilişkiler, Basra körfezinde yaşanmıştır. 1914 Kasımında fiilen Fav'a çıkartma ile başlayan bu yeni dönem, 1926'da sonuçlanacak bir sürecin de başlangıcı olacaktır.

Giriş

XIV. yüzyıl sonlarında fetih ve ilhak edilerek fasılasız beş asır kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalan Bulgaristan'ın Osmanlı tarihinde apayrı bir yeri vardır. Bu coğrafya devletin titiz iskân politikası sayesinde erken tarihlerden itibaren Anadolu'dan nakledilen yoğun Türk gruplarının kolonizasyonu ile büyük ölçüde Türkleştirildi.¹ Bölgede feodal dönemin uzantısı durumundaki eski boyların tahakkümüne son verilip muntazam bir devlet teşkilâtı; angaryaya, keyfi muamelelere meydan vermeyen sağlam bir ziraî-içtimâî nizam kuruldu ve Bulgaristan âdeta devletin Balkanlar'daki istinatgâhı hâline geldi. Kuruluş döneminde iki büyük eyaletten Rumeli Beylerbeyliği'nin büyük kısmını bu topraklar oluşturuyordu.² Devlet merkezi İstanbul'dan Avrupa'ya açılan üç büyük yol açısından ikisi Bulgar topraklarından geçmekteydi.³

Bölgede Yeni Düzenlemeleri Zorunlu Kılan Nedenler

İlerleyen süreçte bölgenin Osmanlı Devleti açısından ehemmiyeti azalmadı, aksine arttı. Özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısında birbiri ardından gelen iki ayrı Osmanlı-Rus Harbi sonucunda devletin ağır kayıplara uğraması ve Rus askerî gücünün Tunus havzasına kadar sarkması Bulgaristan'ın stratejik konumunu öne çıkardı. İmparatorluğun askerî kuvvetlerinin büyük kısmı ya bu bölgede ya da yakın mahallerde konuşlanmış bulunuyordu. XIX. yüzyıl başlarından itibaren Rus Panslavist politikasının bütün Balkanlar'da tedricen artan bir şekilde hissedilmeye başlaması ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi sonucunda Rus kuvvetlerinin Edirne'ye dayanmaları, artık Bulgaristan'ı başkent İstanbul'un emniyeti ve Balkanlar'ın güvenliği için hayatî bir bölge konumuna yükseltiyordu.

Aynı dönemde bölgedeki hassasiyeti arttıran ve belki birincisinden daha önemli kılan bir hadise ortaya çıktı: Bulgaristan'daki iç huzursuzluk.

¹ Devletin iskân politikası ve yöntemleriyle ilgili birkaç yerli araştırma: Münir Aktepe; "XIV-XV. Asırda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair", Türkiyat Mecmuası, X, 1953, s.299-312. Ömer Lütfi Barkan; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", İÜİFM, XI, İstanbul, 195; XIII, 1953; XV, 1955. M. Tayyip Gökbilgin; Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Eviâd-ı Fatihan, İstanbul, 1957. Cengiz Orhonlu; Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü, İstanbul, 1963.

² Bugünkü Bulgaristan'ın yanında Yanya, İşkodra, Selânik, Üsküp, Pirizren gibi muhtelif merkezlerin de ilerleyen süreçte bu eyalete bağlı olduğunu görüyoruz. (Bk. Fehamettin Başar; Osmanlı Eyalet Tevcihâtı, (1717-173), Ankara, 1997, s.36 vd.) Beylerbeylik merkezi sırasıyla Edirne, Filibe ve daha sonra Manastır olmuşsa da beylerbeyleri genellikle Filibe ve Sofya'da oturmaya devam etmişlerdir.

³ Devletin doğuya ve batıya uzanan ve "kol" olarak adlandırılan üç ana yol güzergâhı vardı. Bunlardan Karadeniz sahili boyunca İstanbul-Vize-Aydos-İsmail üzerinden Kırım'a ulaşanına "sağ kol", İstanbul-Edirne-Filibe-Sofya-Belgrad istikametinde devam eden güzergâha "orta kol" denilmekteydi. Geniş bilgi ve kroki için bk. Rıza Bozkurt; Osmanlı İmparatorluğunda Kollar, Ulak ve İşe Menzilleri, Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Yayını, Ankara, 1966.

